

11/13

רמב"ם הלכות תשובה ג ב

הקדמה • המדע • אהבה • זמנים • נשים • קדושה • הפלאה • זרעים • עבודה • קרבנות • טהרה • נזקים • קנין • משפטים • שופטים

<> | משנה תורה לרמב"ם • ספר המדע • הלכות תשובה • פרק שלישי • הלכה ב | <<

מפרשים על הרמב"ם: כסף משנה • מגיד משנה • משנה למלך • לחם משנה

לשון הרמב"ם • מפרשי הרמב"ם

נושאי כלים על הלכה זו באתר "היברו-בוקס": לחצו כאן

רמב"ם

דפוס

אדם שעוטתו מחבין על זכותיו, מיד הוא מת ברשע, שנאמר: "על חב עונך" (ירמיהו ל, יד, ירמיהו ל, טו, הושע ט, ז).
וכן מדינה שעוטתה מחבין, מיד היא אובדת, שנאמר: "זעקת סדום ועמורה כי רבה" (בראשית יח, כ).
וכן כל העולם כולו, אם היו עוטתיהם מחבין מזכותיהן, מיד הן נשחתין, שנאמר: "וירא ה' כי רבה רעת האדם" (בראשית ו, ה).

ושקול זה אינו לפי מנין הזכיות והעונות, אלא לפי גדלם.

יש זכות שהיא כנגד כמה עונות, שנאמר: "יען נמצא בו דבר טוב" (מלכים א יד, יג).
ויש עון שהוא כנגד כמה זכיות, שנאמר: "וחוטא אחד יאבד טובה הרבה" (קהלת ט, יח).

ואין שוקלין אלא בדעתו של אל דעות, והוא הידוע היאך עורכין הזכיות כנגד העונות.

מפרשי הרמב"ם

השגת הראב"ד

אדם שעונותיו מרובין על זכותיו מיד הוא מת ברשעו - א"א לא כמו שהוא סובר שכשאמרו רשעים נחתמין לאלתר למיתה, שמיד מתים, ואינו כן כי יש רשעים חיים הרבה. אלא נחתמין לאלתר שלא ימלאו ימיהם, שני הדור שנגזרו עליו, ועיקר דבר זה ביבמות [נ'].

הטקסט מוגש בכפוף לרישיון Creative Commons ייחוס-שיתוף זהה 3.0; ייתכן שישנם תנאים נוספים. ר' את תנאי השימוש לפרטים.

2

פסוק כ

עריכה

(כ) "ויאמר ה' עפ"ז אמר למלאכיו במעמד אברהם שישמע משפט ה' וטעם גזר דינו, א] "זעקת סדום" ר"ל שהם חטאו חטאים רבים בין אדם לחבירו שע"ז עולה צעקת הדלים והנעשקים וה' עושה משפט לעשוקים. ב] "חטאתם" ביתר ענינים "כבדה מאד" באיכות החטא ע"ז ול'ע, בענין שיש רבוי הכמות ורבוי האיכות:

פסוק כא

עריכה

(כא) "ארדה נא." בכל זה עדין לא נחתם גזר דינם עד שאשלח מלאכי לראות את מעשיהם שם במקום הרשע, כי בזה נעלה משפט ה' ממשפט בני אדם, כמ"ש ועוד ראיתי תחת השמש מקום המשפט שמה הרשע ומקום הצדק שמה הרשע אמרתי אני כלבי את הצדיק ואת הרשע ישפוט האלהים כי עת לכל חפץ ועל כל המעשה שם, ר"ל שמשפט ה' נבדל ממשפט בני אדם לא יביטו רק על המעשה לבדה, וכפי המעשה יחרצו את הדין, ול"ש שתחת השמש גם במקום המשפט לא יביטו רק על הרשע, וכפי שהרשע כן יחרצו משפטו, וכן גם במקום הצדק לא יביטו על ענין אחר רק על רשע של המעשה, אבל במשפט האלהים יביט על הצדיק ועל הרשע, ר"ל יבחן את הפועל את הרשע ותכונתו, וגם יבחן את העת באיזה עת הרשע וענין החפץ של הפועל שעז"א כי עת לכל חפץ, וגם יביט על כל המעשה בכללו, ובצרוף המקום שנעשה המעשה שעז"א ועל כל המעשה שם, למשל במשפט של סדום שכלאו רגל עובר אורח מארצם וענו את העוברים בתועבת רצח, ויד עני ואביון לא החזיקו, לפי מה שעלה זעקת הנעשקים למרום היו חייבים כליה, אבל ברדת השופט העליון למטה להשקיף על תכונת נפש הפועל, יביט אם הם בטבעם כיליים שלא השליטם האלהים לאכול מעשרם ועי"כ קפצו דם מתת לדל, או אם רבו אורחים עניים כארבה לרוב, או אם הוא עת רעב, או אם הוא עת מלחמה שאז יקפידו שלא יעברו זרים לרגל את ארצם, או שמה שיענו את האורחים במשכב תועבה הוא מפני תאותם כמו שהיו בבגבעה, או שלא יכלאו רק רגלי אורחים עניים לא רגלי אורחים עשירים שאין שואלים מהם מאומה, וכדומה, ש"ז יקל ענשם וכמו שפירש זאת (יחזקאל יז, מט נ) הנה זה היה עון סדום גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה ולכנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה ותגבנה ותעשינה תועבה לפני ואסיר אתהן כאשר ראיתי, באר שלא היה זה מפני רעב, שהיה לה שבעת לחם, ולא מפני הכילות, כי ה"ל גאון שבעת לחם, ולא מפני מלחמה, כי השקט ה"ל, ולא מפני שהאורחים רבו עליה, שה"ל שלוה, שמורה שלוה פנימית, וכן מה שעשתה תועבה מ"ש הוציאם אלינו ונדעה אותם לא היה מפני התאוה רק מפני גבהות הלב להבזות את האורחים ולענותם, לכן ואסיר אתהן כאשר ראיתי, רומז עמ"ש ארדה נא ואראה, ש"ז ראו המלאכים בבואם לסדום כמו שיתבאר בפרשה הבאה, שהשקיפו על כל הפרטים האלה, ועז"א ארדה נא ואראה ואז כשאביט על תכונת הפועלים והעת יתיר ענינים ואראה "שכצעקתה הבאה אלי עש"ו שגם למטה נמצאו כל אלה לרוע, אז כלה היה הפקודה שיעשו כלה ויהפכו משרש ערים, "ואם לא" אם למטה ימצאו ענינים המקטינים רשתם לפי תכונת העושים ומקומם וזמנם ויתר פרטים, "אז אדעה" ואשגיח איך להענישם ולא אעשה כלה:

פסוק כב

עריכה

(כב) "ויפנו משם." לא נמצא בשום מקום בתנ"ך שיקשר מלת פנה עם מ"ם, כי פנה מציין המקום שלשם מחזיר פניו, וזה יצוין במלת אל, ומה יפה דקדק מזה במדרש הזא אמרת אין עורף למלאכים, "ואברהם עודנו עומד לפני ה'", ראה שאין ה' הולך עמהם רק שלחם בשליחות להשחית, וע"כ נגש להתפלל:

3

ה.

"ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה" ר' חנינא אמר רבה והולכת.

רבי ברכיה משם רבי יוחנן שמענו בדור המבול שנדונו במים והסדומים שנדונו באש מנין ליתן את האמור בזה בזה ת"ל רבה רבה לגזירה שוה:

ו.

"אֲכַרְדָּה נָא" תני ר"ש בן יוחאי זו אחת מעשר ירידות האמורות בתורה א"ר אבא בר כהנא מלמד שפתח להם המקום פתח של תשובה שנאמר "אֲכַרְדָּה נָא וְאֲכַרְדָּה" הכְּצַעְקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ קְלָה" כליה הן חייבין "נאם לא אֲכַרְדָּה" אודיע בהן מדת הדין בעולם. א"ר לוי אפי' אני מבקש לשתוק דינה של ריבה איני מניח אותי לשתוק

מעשה בשתי נערות שירדו לשתות ולמלאות מים אמרה אחת לחברתה למה פניך חולניות אמרה לה כלו מזונותיה וכבר היא נטויה למות מה עשתה מלאה את הכד קמח והחליפו נטלה זו מה שביד זו וכיון שהרגישו בה נטלו ושרפו אותה אמר הקב"ה אפי' אני מבקש לשתוק דינה של נערה אינו מניח אותי לשתוק ה"ד הכצעקתה הכצעקתם אינו אומר אלא הכצעקתה ואיזו זו דינה של נערה. א"ר ירמיה בן אלעזר עיקר שלוותה של סדום לא היתה אלא חמשים ושנים שנה ומהם עשרים וחמש שנה היה הקדוש ברוך הוא מרעיש עליהם הרים ומביא עליהם זועות כדי שיעשו תשובה ולא עשו ה"ד (איוב ט, ה): "המעתיק הרים ולא ידעו" ובסוף "אשר הפכם באפר":

ז.

"ויפגנו משם האנשים" היא אמרת: אין עורף למלאכים.

"ויזכרו סדמה, ואַבְרָהָם עוֹנְנוּ עִמָּד לִפְנֵי ה'" א"ר סימון: תיקון סופרים הוא זה, שהשכינה היתה ממתנת לאברהם:

ח.

"ויגש אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר וַיֹּגֵד" רבי יהודה ורבי נחמיה ורבנן.

רבי יהודה אמר הגשה למלחמה (ה"א יט, יג): "ויגש יואב והעם אשר עמו לפני ארם למלחמה".

ר' נחמיה אמר הגשה לפיוס המל"א (יהושע ד, ו): "ויגשו בני יהודה אל יהושע".

רבנן אמרי הגשה לתפלה המל"א (מ"א יח, לו): "ויהי כעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר ה' אלהי אברהם יצחק וישאל היום יודע כי אתה אלהים בישראל וגו'".

ר"א פשט לה אם למלחמה אני בא אם לפיוס אני בא אם לתפלה אני בא.

רבי פנחס ורבי לוי ורבי יוחנן זה שהוא עובר לפני התיבה אין אומרים לו בוא ועשה בוא קרב בוא ועשה קרבן של ציבור אלא בוא וקרב להתפלל א"ר תנחומא למה התקינו ברכות חמש עשרה עד שומע תפלה כנגד ט"ו אזכרות שב'הבו לה' בני אליים' עד "ה' למבול ישב" (תהלים ט) שהוא מכלה את הפורעניות מלבא לעולם.

רב הונא בשם רבי אחא "האף תספלה" אתה גודר את האף והאף לא יגדרך א"ר יהושע בר נחמיה אף שאתה מביא לעולמך אתה מכלה בו את הצדיקים ואת הרשעים ולא דיך שאתה תולה הרשעים בשביל הצדיקים אלא שאתה מכלה את הצדיקים עם הרשעים.

רבי ורבי יונתן רבי אומר ב"ו חימה כובשתו אבל הקב"ה כובש את החימה שנאמר (חום א, ב): "נוקם ה' ובעל חימה".

רבי יונתן אמר ב"ו קנאה כובשתו אבל הקדוש ברוך הוא כובש את הקנאה שנאמר (שם).

רבי שמלאי שאל לרבי יונתן מאי דכתיב (משלי יג, כג): "ויש נספה בלא משפט" אמר לו בלא משפט מקומו מעשה באחד שנשתלח לגבות בני טבריא ובני ציפורי כשהיה גובה בטבריא ראה אחד מציפורי עמד ותפשו א"ל מציפורי אני א"ל יש בידי כתבים מציפורי לגבותה ולא הספיק לגבות בני טבריא עד שבאת רווחה לציפורי ונמצא נספה בלא משפט מקומו ר' לוי אמר לדובה שהיתה משכלת כחיה ולא מצאת לשכל בזיה ושכלה בבניה רבי סימון אמר למגל כוסחת כובין ולא שלם לה שושנה ולא שלם לה:

יט גדול ועצום ונברכו-בו כל גווי הארץ: כי ידעתיו למען אשר יצוה את-
בניו ואת-ביתו אחריו ושמרו דרך יהוה לעשות צדקה ומשפט למען הביא
להוה על-אברתם את אשר-דבר עליו: ויאמר יהוה זעקת סדם ועמרה

סגי ותקוף. ויתברכו
בדיליה. כל עממי ארעא:
יט. ארי גלי קדמי. גדיל
דיפקיד. ית בנוהי ונת
אנש בתיה פתוהי.
ויטרון אורסן דמקנן קדם
קבילת. סדום ועמרה

י. למעבד צדקתא ודינא. גדיל. דייטי יי על אברהם. ית דמליל עלוהי: כ. נאמר יי, קבילת. סדום ועמרה

רס"ג (יט) כי ידעתיו, והנני מודיעו שיצוה את.

ר"ח (יט) למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו. נעשו דברי האבות
בקבלה בלא כתיבה בתורה כמו תורה הכתובה. ומכאן אתה לומד
כי המשנה שהיא סדורה בהגדת אבות לבנים היא קבלה שחייבים
לשמור דברים כחייב דברי תורה הכתובה, שזה וזה שוים. שהי
עשרת הדברות נשמעו מפי הגבורה³ ונכתבו מפי הנביא⁴ עליו
השלום. ושאר התורה נכתבה מפי הנביא⁵. וכשם שאין הפרש בין
המצות שהן בשמיעה⁶ ובין המצות שהן בכתיבה⁷, כך אין הפרש
בין המצות שהן בכתיבה ובין המצות שהן בקבלה שהכל שוין
(רבינו בחיי).

3 כמשמעות הכתוב: את הדברים האלה דיבר ה' אל כל קהלם (דברים ה. יט).
4 כשכתב את התורה. — וע"כ אין הכוונה ללוחות, שהרי עליהם היה הכתב מאת ה'.
5 כלומר עשרת הדברות שמעו מפי הגבורה ונכתבו אחר כך בתורה על ידי הנביא.
והרי יש בהן שמיעה וכתיבה. וכשאר התורה לא היתה שמיעה אלא רק כתיבה.
6 היינו עשרת הדברות. 7 היינו שאר התורה.

רש"ם (כ) ויאמר ה'. המלאך לאברהם, שלוחים הללו אני שולח בשביל
זעקת סדום, כמו שאמר למעלה ואנשי סדום רעים וחטאים (יג)

רמב"ן (יט) כי ידעתיו למען אשר יצוה. לשון רש"י, ארי ידעתיניה
כתרגומו לשון חבה כמו מודע לאישה, ואדעך. אמנם עיקר כלם
לשון ידיעה שהמחבב את האדם ומקרבו אצלו יודע ומכירו. ואם
תפרשהו יודע אני בו שיצוה את בניו אין למען נופל על הלשון.
ויתכן שיהיה ידעתי, גדלתי ורוממתי, בעבור אשר יצוה את
בניו אחריו לעשות את הישר לפני ולכך אשימנו לגוי גדול ועצום
שיעבדוני, וכמוהו ידעתך בשם (שמות לג יב), מה אדם ותדעהו
(תהלים קמד ג). או יאמר ידעתי שיצוה⁶⁹, וכן למען ינוח שורך
וחמורך (שמות כג יב), שינוח. והנכון בעיני כי היא ידיעה בו
ממש. ירמוז כי ידיעת השם שהיא השגחתו בעולם השפל היא
לשמור הכללים⁷⁰ וגם בני האדם* מונחים בו למקרים⁷¹, עד
בא עת פקודתם, אבל בחסידיו ישום אליו לכו לדעת אותו בפרט,
להיות שמירתו דבקה בו תמיד, לא תפרד הידיעה והזכירה ממנו
כלל. כטעם לא יגרע מצדיק עיניו (איוב לו ז), ובאו מזה פסוקים
רבים, כדכתיב הנה עין ה' אל יריאיו (תהלים לג יח), וזולת זה.
(כ) ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה. לשון רש"י, ויאמר ה' אל
אברהם, שעשה כאשר אמר שלא יכסה ממנו. ואמר רבי
אברהם⁷² כי נכנס פסוק ויפנו משם האנשים (פסוק כב) כנתיים⁷³,

69 בניגוד לדעת רש"י, שאין מלת "למען" נופל על הלשון, דעת הרמב"ן, כמו שמצינו
"למען ינוח", שטעמו: שינוח. אף כאן ביאורו: שיצוה [אף שאינו דומה "למען אשר"
ל"למען ינוח" בלא תיבת "אשר"]. 70 רק כדי לקיים המין. 71 *70 לשון
רבינו בחיי: ההשגחה הפרטית שבמין האדם נחלק לשני חלקים, השגחה בו לידע כל
פרטי מעשיו ומחשבותיו, וזה ככל אדם מישראל או מן האומות, וההשגחה בו להגין
עליו מן המקרים. ואין זה בכל אדם ואפילו מישראל כי אם בצדיקים וגו', וזה לשון כי
ידעתי שההשגחה בו ובשאר הצדיקים להצילם ממקרי בני האדם. 71 כלומר,
בני האדם שאינם צדיקים מופקדים בעולם למקרי הזמן. וזה קרוב לשיטת הרמב"ם
במ"ג, ג. נא. 72 בפסוק יג. 73 שויפנו שכתוב אחר זה, קודם היה במעשה,

(יט) כי ידעתיו, [ארי ידעתיניה, התרגום מפרש]⁵⁶ לשון חבה רש"י
כמו: מודע לאישה (רות ב א), הלא כוזה מודעתנו (שם ג ב),
ואדעך בשם (שמות לג יז), ואמנם עיקר לשון כלם אינו אלא
לשון ידיעה, שהמחבב את האדם מקרבו אצלו ויודעו⁵⁷ ומכירו.
ולמה ידעתי, למען אשר יצוה, לפי שהוא מצוה את בניו עלי
לשמור דרכי. ואם תפרשנו כתרגומו⁵⁸: יודע אני בו שיצוה את
בניו וגו', אין "למען" נופל על הלשון⁵⁹. יצוה, ל' הוזה⁶⁰, כמו:
ככה יעשה איוב (איוב א ה)⁶¹. למען הביא, כך הוא מצוה לבניו:
שמרו דרך ה' כדי שיביא ה' על אברהם וגו'. על "בית אברהם"
לא נאמר אלא "על אברהם", למדנו כל המעמיד בן צדיק כאילו
אינו מת⁶².

(כ) ויאמר ה', אל אברהם, שעשה כאשר אמר שלא יכסה ממנו.
כי רבה, כל רבה שבמקרא הטעם למטה בבי"ת, לפי שהן
מתורגמין גדולה, או גדלה והולכת, אבל זה טעמו למעלה
כרי"ש, לפי שמתורגם גדלה כבר, כמו שפירשתי: ויהי השמש
באה (לעיל טו יז), הנה שבה יבמתך (רות א טו).

[56] ע"פ כ"ר. וכ"ה ברמב"ן אמנם כתרגומו לפנינו: גלי קדמי. 57 ברש"י
שברמב"ן: ומקרבו אצלו יודע ומכירו. 58 (בריל דפקדן) כלומר יודע אני שיצוה.
59 ולמען היא נתינת טעם, והיה לו לכתוב: כי ידעתי אשר יצוה את ביתו (גור אריה).
60 ר"ל שאינו לשון עתיד, דמשמע דעכשיו אינו מצווה, אלא לשון הווה הוא, והא
דכתיב כלשון עתיד משום דדבר ההווה יוכל לבוא כלשון עבר וכלשון עתיד (מאירת
עינים). 61 כד"ר נוסף: "על פי ה' יתנו" (במדבר ט. יח). 62 כ"ר מט. ד.

(כ) ופי' זעקת סדום. שדברו דברים כנגד השם או זעקת החמס²⁷. ראב"ע
חטאתם כי כבדה. ולא תכילנה הארץ.
27 מקרא קצר, לא מפורש נושא הזעקה.

(יט) כי ידעתי, שהוא ירא ממני ואוהב אותי, וכדעתי²⁷ שיהיו רד"ק
בניו כמותו ואודיענו למען אשר יצוה את בניו שישמרו דרך ה'
לעשות צדקה ומשפט, כי יאמר להם שמרו דרך ה' ויטיב לכם
ואם לא תשמרו יעשה עמכם בהפך וכל אשר דבר עלי לעשות
טובה לי ולזרעי אחרי, לא יעשה אם לא תשמרו דרכו. ושמא
תאמרו לא ישגיח במעשיכם, ראו מה עשה בסדום ועמורה לפי
שהיו רשעים, ואם תאמרו מקרה היה כמו שאנו רואים מקומות
נשקעים מפני הרעש, והנה הוא אמר אלי קודם שישחיתם
שישחית סדום ועמורה כעבור מעשיהם הרעים. ואמר: ואת ביתו,
אחר שאמר: את בניו, ר"ל בני ביתו שאינם בניו להודיע כי חייב
אדם להדריך בניו ביתו אף על פי שאינם בניו בדרך ישרה
ולהכריחם בזה אחר שהם בניו ומשרתי כמו שאמר דוד
המלך עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי הולך בדרך תמים הוא
ישרתני, לא ישב בקרב ביתי עושה רמיה וגו' (תהלים קא ר"ז),
ונאמר על הרשע בהפך זה מושל מקשיב על שפת²⁸ שקר כל
משרתי רשעים (משלי כט יב). על אברהם, ר"ל ועל זרעו אחריו.
(כ) ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה וגו', רצה לומר באתי להודיעך

27 כד"ר: וידעתי. 28 צ"ל: דבר.

J

כא פִּי־רֵבָה וְחֻטְאֵתָם כִּי כִבְדָה מֵאֵד: אֶרְדֵּה־נָא וְאַרְאֶה הַכְּצַעְקָתָה הַבָּאָה. אַרְי סְגִיאת, וְחֻבְתָּהוֹן. אַרְי תְּקִיפֵת לְחָדָא:

כא. אַתְגְּלִי קַצֵּן נְאֻדִין, הַכְּקִבִּילְתָּהוֹן, דְּעֵלַת

רס"ג. (כא) ארדה נא, אוריד פקודת הפחדה. עשו כלה ואם לא אדעה, עשו כולם אם לאו.

רשב"ם } (כא) עשו כלה. פסק יש בינתיים, להפריד את הדבר, כלומר אם כן עשו, אעשה אותם כלה.

רמב"ן } להודיע כי בעת שבאו לסדום אז אמר השם לאברהם זעקת סדום ועמורה כי רבה. וכן דעת כל המפרשים כי עם אברהם ידבר. ולפי זה הנכון בפסוק ויפנו משם האנשים, לומר כי כאשר אמר השם לאברהם בנסוע האנשים ממנו זעקת סדום ועמורה כי רבה, עמד אברהם בתפלה ותחנה לפניו למחול להם ולתת לו רשות לדבר, והאריך בתפלתו עד שבאו האנשים סדומה, ואז נגש אברהם ואמר האף תספה. או יהיה פירושו⁷⁴ ששב לבאר עוונות עומד לפני ה', כי נגש אברהם ואמר האף תספה. והנה האריך בתחנה לפניו בכל פעם לאמר אל יחר אף ה', והיה עוד מכוין דעתו בכל פעם לנבואה עד ששמע תשובה לדבריו מפיו של הקדוש ברוך הוא, והאריכו כל היום בזה, וילך ה' בערב כאשר כלה לדבר אל אברהם, ובאו שני המלאכים סדומה. זעקת סדום ועמורה. היא זעקת עשוקים, יזעקו וישועו מזרוע רשעתם. והיה ראוי שיאמר הכתוב זעקת סדום ועמורה שמעתי כי רבה, או שיאמר זעקת סדום ועמורה רבה וחטאתם כבדה מאד, אבל ענין הכתוב זעקת סדום ועמורה וחטאתם שגדלו מאד ארד ואראה, אם כלם חטאו אעשה דין בהם, ואם לא, אדעה מי החוטאים. וענין הירידה והראיה אמר רש"י בדרך הדרש לימד שלא יפסקו דיני נפשות אלא בראיה. ועל דרך הפשט מפני שרצה הקב"ה לגלות לאברהם ענין סדום ולהודיעו כי אין בהם עושה טוב, אמר אליו זעקת סדום ועמורה כי רבה ארד לראות, כלומר באתי לשפוט אם חטאו אעשה בהם כלה, ואם לא אדעה מה אעשה בהם, ופקדתי בשבט כי אחרי שהלכו המלאכים אמר ה' אל אברהם זעקת וכו'. והפסוק נכנס כאן, כדי להודיע זמן המאמר. 74 כלומר, לא שעמד בתפלה קודם ואחר כך אמר האף תספה, אלא שאף תספה היא התחלת התפלה.

ספורנו } גודל חסדו¹⁸ גם לרשעים, ומשפטו¹⁹ נגד הבלתי שבים, ושמרו... לעשות צדקה ומשפט. למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו. והתכלית האחרון המכוון בזה מאת האל יתברך היה להביא על אברהם את אשר דיבר באמרו "להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו" (יז ז).

(כ) ויאמר ה'. אז התחילה הנבואה שהיא מדרגה למעלה מן המראה שהיתה באמרו "וירא אליו" (פס' א).

(כא) ארדה נא. ארד לסוף תכלית רשעם, שהוא מוכן לצאת מרעה אל רעה, כענין "הבה נרדה ונבלה שם שפתם" (יא ז), כמו שהתבאר למעלה²⁰. ואראה הכצעקתה. אראה זה בפועל²¹ בהתגלות לבם שיתקוממו על לוט המתנדב, וידעו כל באי העולם כי לא אל חנם היה העונש הגדול. עשו כלה. עשו כולם²², שאין ביניהם מוחה, כמו "כלה גרש יגרש" (שמות יא א), שענינו כלכם, וגם זה נודע בשליחות המלאכים, שנאמר בו "כל העם מקצה" (יט ד), ואין מכלים.

18 צדקה. 19 משפט. 20 יא. ה. 21 מה שאני יודע כבר עליהם, ואין כאן חוסר ידיעה של הקב"ה ח"ו. 22 מבאר (נגד הפסיק, ר' רש"י) כמו "עשו

(כא) ארדה נא [ואראה]⁶³, למד לדיינים שלא יפסקו דיני נפשות רש"י אלא בראיה, הכל כמו שפירשתי בפרשת הפלגה⁶⁴. דבר אחר ארדה נא לסוף מעשיהם. הכצעקתה, של מדינה⁶⁵. הבאה אלי עשו, ואם⁶⁶ עומדים במרדס כלה אני עושה בהם. ואם לא יעמדו במרדן אדעה מה אעשה להפרע מהן ביסורין ולא אכלה אותן. וכיוצא בו מצינו במקום אחר: ועתה הורד עדיך מעליך ואדעה מה אעשה לך (שמות לג ה), ולפיכך יש הפסק נקודת פסיק בין עשו ללה כדי להפריד תיבה מחברתה. ורבותינו דרשו: הכצעקתה, צעקת ריבה אחת שהרגוה מיתה משונה על שנתנה מזון לפני. כמפורש בחלק⁶⁷.

[63] ע"פ ר"ר. וע"י דברי רוד. 64 לעיל יא. ז. 65 מדאמר לשון יחידה, דאל"כ הוה ליה למימר הכצעקתם כמו שאמר חטאתם (דבך טוב). 66 ע"פ כ"ע. י"ג: וכן. 67 סנהדרין קט. ב.

(כא) וי"א הכצעקתה הבאה אלי. אם כן עשו, אעשה בהם כלה²⁸. ראב"ע ואם לא אדעה. ארחם אותם, וכן יפרשו וידע אלהים (שמות ב כה). ועל דעתי פירושו אראה אם עשו כלם כרעה הזאת²⁹, כי האמת שהכל ידע כל חלק על דרך כל, ולא על דרך חלק³⁰. והעד כי זה הפירוש הוא האמת, ואם הוא סוד גדול, שאמר אברהם האף תספה³¹. ונפתח ה"א האף ואם הוא לתימא, בעבור האל"ף שהוא מהגרון, שמשפט לשון הקדש להרחיב אשר לפניו³².

28 כליון. 29 כולם. כמו כלה גרש יגרש אתכם מזה (שמות יא. א). 30 ראב"ע מסביר את הצורך ביריעה מיוחדת אם כולם חטאו, עד שהתורה נותנת דימוי מלשון בני אדם, שה' ירד ויראה. ה' הוא הכל - כולל את כל העולם, יודע כל חלק - פרט בדרך כל - כלל, ולא בדרך חלק - פרט פרט. השגחה פרטית. 31 בדרך של כלל. כי אם בדרך של השגחה פרטית - של חלק יצילו הצדיקים ועל כן יגיש לחפילה. 32 ה"א התימה - השאלה מנוקדת בחטף פתח. לפני האותיות הגרוניות ולפני שוא היא מנוקדת כפתח.

זעקת סדום ועמורה כי רבה וכן שאר ארץ חמשת המלכים, כי רד"ק כלה נשחתה בחטאתם והיא בכלל ארץ הכנען שזכר למטה²⁹, וכן אמר משה רבנו כמהפכת סדום ועמורה אומה וצבויים (דברים כט כב), וכן אמר הנביא איך אתנן כאדמה אשימך כצבויים (הושע יא ח), אבל זכר סדום ועמורה כי הם ראשי הממלכות האלה וסדום היתה אם לכולם, כמו שאמר ביחזקאל סדום ובנותיה (יחזקאל טז נג) ופי' זעקת, שהיו זועקים העשוקים בין מהם בין מארצות אחרות שבאים או עוברים שם, וזעקים חמס מרוב העשוקים, אף על פי שהיו עושים תועבות [אחרות]³⁰ לא נחתם [גזר]³⁰ דינם אלא על החמס כי לא יסכול האל החמס לאורך זמן כי הוא הפסד ישוב העולם כמו שראינו גם כן באנשי דור המבול³¹. וחטאתם, חטאתם בחמס, כלומר כי זעקתם אינה כחנם כי חטאתם כבדה מאוד. ויד עני ואביון לא החזיקה שאומר בנבואת יחזקאל (טז מט) הוא בכלל הזעקה, כי העניים זועקים מרעב ואין להם פורש יד.

(כא) ארדה נא ואראה, ענין הירידה פירשנו בפסוק וירד ה' לראות את העיר (לעיל יא ה) ואמר, ואראה כמו שאמר שם לראות³², אף על פי שהכל גלוי וידוע לפניו ית' נכתב זה ללמד לבני אדם שלא ימהרו במשפטם, שהרי האל אמר לראות ואמר 29 ט. כח. 30 השלמתי ע"פ שאר כ"ו והנדר. 31 לעיל ו יא-ג, וראה בדרך שם לפסוק יג. 32 כנ"ד: סר לראות וצרן לשמות ג. והוא שיבוש שאין עניינו לכאן, אלא הכוונה כמו שאמר שם בפסוק הנוכח וירד ה' לראות.

כב אֵלַי עָשׂוּ | כָּלָה וְאִם-לֹא אִדְעָה: וַיִּפְנֶוּ מִשֶּׁם הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סְדֵמָה וְאַבְרָהָם
כִּי עֹדְנֵוּ עִמָּד לִפְנֵי יְהוָה: וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲאֵיךָ תִּסְפָּה צְדִיק עִם-רָשָׁע:

לְקַדְמֵי עֲבָדֵי אֲעֲבִיד
עִמָּהוֹן גְּמִירָא אִם לֹא
תִּיבִין, וְאִם תִּיבִין לֹא
אֲתַפְרֵעַ: כב. וְאֲתַפְנִיאוּ

מתפנן גוברניא, ונאזלו לסדום, ואברהם, עד קצן משמש בצלו קדם יי. כג. וקריב אברהם נאמר, הקרנו תשיצי, ונאזה עם תיבא:

רס"ג (כב) עומד לפני ה', עומד בתפלה לפני ה'.
רשב"ם (כג) תספה. תכלה. כדכת' אספה עלימו רעות חיצו אכלה כם (דברים לב כג). אַכְלָה כפל לשון של אַסְפָּה.

רמב"ן פשעם ובנגעים עונם. הודיעו כי אין עוד נגמר דינם וכי עתה יפקוד עונם וישפוט אותם, וזה כלשון ה' משמים השקיף על בני אדם לראות היש משכיל דורש את אלהים הכל סר יחדיו נאלחו (תהלים יד ב-ג). ורבי אברהם⁷⁵ אמר בו סוד⁷⁶ מילדי נכרים יספיקו בו. ואני ארמוז לך דעת מקבלי האמת. דרשו רבותינו⁷⁷ בפסוק כי הנה ה' יוצא ממקומו וירד ודרך על במתי ארץ (מזכה א ג). יוצא ובא לו ממדה למדה, יוצא ממדת רחמים ובא לו למדת הדין, וכן הענין הזה. ויאמר ה' אל לבו זעקת סדום ועמורה כי רבה, ארד ממדת רחמים אל מדת הדין⁷⁸, ואראה ברחמים אם כצעקתה הבאה אלי במדת הדין⁷⁹ עשו. כלה⁸⁰, ואם לא אדעה וארחם, כדרך וידע אלהים (שמות ב כה). ואחר שספר הכתוב דעת העליון, חזר אל הענין הראשון, וספר במעשה כי האנשים אשר השקיפו על פני סדום ללכת שמה ושלחם אברהם הגיעו שמה, ואברהם מעת הפרדם ממנו ועד הגיעם שם, עודנו עומד לפניו כי קראו⁸¹ והגיד לו כי המלאכים הם השלוחים האלה להשחית המקום כאשר אמר, ולא הוצרך לפרש מתי עמד לפניו, כי מעת שאמר המכסה אני מאברהם נודע שהגיד לו.

(כג) ויגש אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם רשע. אפו של הקדוש ברוך הוא⁸² היא מדת דינו, וחשב אברהם שהיא תספה צדיק עם רשע, לא ידע מחשבות ה' אשר חשב עליהם ברחמיו כאשר פירשתי. ולכן אמר כי הגון וטוב הוא שישא לכל המקום למען חמשים הצדיקים, אבל לא יתכן גם במדת הדין להמית צדיק עם רשע, שאם כן יהיה כצדיק כרשע, ויאמרו שוא עבוד אלהים, וכל שכן במדת רחמים שהוא שופט כל הארץ, והוא

75 בפסוק בא. 76 בענין ידיעת ה', שהיא רק על דרך כל ולא על דרך חלק, על זה מעיר רבינו, שסוד זה בא לו "מילדי נכרים" (ע"פ ישעי' ב, 1). כלומר מאלה שעוברים תורת ה' ועוסקים בספרי הפלוסופים. 77 ירושלמי תענית ב, א. 78 ע"י זוהר וירא קה, ב. 79 ע"י זוהר שם ק, א. 80 אם כן עשו חייבים כלייה (ורקאנטי כד, ב). 81 ה' לאברהם. 82 כתרנוס אונקלוס.

ספורנו (כב) ויפנו²³ משם האנשים. פנו מבית החסד. ואברהם עודנו עומד. אף על פי שהמלאכים אשר שלח להשחית כבר הגיעו לסדום, מכל מקום אברהם עודנו עומד לבקש רחמים וללמד זכות, כאמרם ז"ל²⁴ "אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים". וכן בחייבי מיתות אמרו²⁵ "מחזירים אותו אפילו ארבע וחמש פעמים ובלבד שיש ממש בדבריו".
(כג) האף תספה צדיק עם רשע. שהרי אמרת "זעקת סדום ועמורה כי רבה" (פס' כ), כשופט את כל המקום על פי הרוב²⁶, לא כשופט אנשי העיר החוטאים בלבד.

כולם, ר"ב"ע והש"ר י"א. 23 בכל הדפוסים וכ"י נמצא כיאור זה שלא במקומו לעיל בפס' טז. 24 ברכות י, א. 25 סנהדרין מב ב. 26 ר"א.

(כג) ויגש אברהם, מצינו⁶⁹ הגשה למלחמה: ויגש יואב וגו' (דה"א יט יד), והגשה לפיוס: ויגש אליו יהודה (להלן מד יח)⁷⁰, והגשה לתפלה: ויגש אליהו הנביא (מ"א יח לו), ולכל אלה ניגש אברהם: לדבר קשות, ולפיוס, ולתפלה. האף תספה, הגם תספה. ולתרגום אנקלוס שתרגמו⁷¹ לשון רוגז, כך פירושו: האף ישיאך שתספה צדיק עם רשע.

67 זכרים סתורים בתורה ובמקרא ואינן כתובים כתיקונן וחכמי ארץ קורין אותן תיקון סופרים, ולא שתיקנו אותם שמחקו וכתבו מה שכתב מרע"ה בתורה ומה שכתבו בנביאים ובשאר הספרים (יפה תואר כ"ר מט, ז; בשם ספר ישן). וע"י הכתב והקבלה ובספר הזכרון. 68 בהרבה כ"י ליחא וכן מחקו ביפה תואר שם. וראה מבווא במהדור ברלינר. 69 ב"ר מט, ז. 70 ובכ"ר מט, ז. מביא הפסוק: ויגשו בני יהודה אל יהושע (יהושע יד, 1). ובמשכיל לדוד מעיר שריגש אליו יהודה הוא ט"ס כאן דאיברא דאיכא פיוס, אבל יש שם גם תפלה ומלחמה. 71 הברגו תשיצי.

(כג) תספה. פועל יוצא. וטעמו תכלה. וכן אספה עלימו רעות ר"ב"ע (דבר' לב כג)³³, ואם הם שני בנינים³⁴.
33 והמשכו: חצי אכלה כם. אכלה נדרף לאספה. 34 בפסוקנו בבנין קל, בדברים לב.

ואראה, וענין הראייה להתבונן במעשה ההוא אם יש דרך לפטרם ר"ק מן העונש, כאדם שנושא ונותן בדין וזה פתח לאברהם דרך, בזה הלשון שאמר ואראה כדי שיתבונן אברהם ויראה אם ימצא להם זכות להפטר, וכדי ללמדן משפט האל, לפיכך אמר: ויגש אברהם (פסוק כג), ולפיכך אמר: הכצעקתה, אם כצעקה הבאה אלי עשו אז הם חייבים כלה, כלומר לעשותם כליה, אם הם עשו כמו אותה הצעקה, ואם לא, פי' ואם אינם חייבים כלייה לפי מה שעשו הכל אדעה וארצה שיתבונן אברהם בזה וישאלני ויחקר משפטי כדי שילמד וילמד. הכצעקתה, במפק הה"א רצה לומר צעקת סדום כי היא אם לכל הערים³³. ויש דרש³⁴ כי על ריבה אחת שהרגוה בשביל שנתנה פת לעני.

(כב) ויפנו משם, כך ראה במראה הנבואה שהלך עמם לשלחם כשיעור הלויה ונפטרו ממנו זה הוא ויפנו משם, והשלשה נפטרו ממנו ונסתלק אותו שבא לבשר את שרה³⁵ והלכו השנים לסדום. ואברהם עודנו עומד, אמר כי מראה הנבואה לא נגמרה עדיין כי עודנו בה.

(כג) ויגש, אינו נגישת מקום אלא שנגש למשפט, ושאל בדבר המשפט לפני האל היאך חייבים כלייה כולם כמו שאמר: כלה (פסוק כא). האף תספה צדיק עם רשע, אמר: הגם זה ממשפט הרשעים שתכלה עמהם הצדיקים השוכנים עמהם. ואונקלוס תרגם האף, ענין אף וחימה. ר"ל אם מפני הכעס שאתה כועס על הרשעים תכלה הצדיקים עמהם.

33 ככ"י: העמים, ותקנתי ע"פ שאר כ"י והנר'. 34 מובא ברש"י. 35 ראה רש"י להלן יט, א.

ראב"ע
33
34

7

ביאור:בראשית יח כ

בראשית יח כ: "וַיֹּאמֶר יְהוָה וְעַקַּת קָלָם וְעֲמָרָה כִּי רַבָּה וְחֲטָאֲתֶם כִּי כְבֹדָה מְאֹד."

בהמשך דף זה מופיעים ביאורים ופרשנויות של עורכי ויקיטקסט, שאינם בהכרח מייצגים את הפרשנות המסורתית. ביאורים מסורתיים לטקסט ניתן למצוא בקטגוריה: בראשית יח כ.

חטאתם כי כבוד מֵאֹד

אלוהים לא משתמש במילה "רשעים" כדי לתאר את התנהגותם של אנשי סדום, אלא כחוטאים. הם עוברים על חוק מסוים, אבל אלוהים לא מקבל את התנהגותם כרשעים כפי שאברהם חוזר ואומר.

מה היה חטאם?

אנשי סדום דרשו מלוט להוציא את אורחיו על מנת ש-"ונדעה אתם" (ביאור:בראשית יט ה). בתגובה הציע להם לוט את שתי בנותיו הבתולות במקום, אך הם סירבו. מהמקרה מתעורר הרושם (שהושרש בעולם) שמדובר במעשה סדום, היינו משכב זכר. חז"ל הסבירו ש-"אנשי סדום לא נתנאו אלא בשביל טובה שהשפיע להם הקב"ה ... אמרו וכי ... למה לנו עוברי דרכים שאין באים אלינו אלא לחסרינו [מממוננו]" (סנהדרין קט א). כלומר, אנשי סדום מנעו מזרים לבוא לגור בעירם שהיתה כגן אלוהים, גן שאין טוב ממנו בעולם, ככתוב על ארץ סדום: "קגן יהנה קאָרץ מְצַרִים" (ביאור:בראשית יג י), ולכן הם התעללו בזרים והפחידו אותם כדי שיברחו ולעולם לא ישבו.

הם פעלו לפי חוק בלתי-צודק שהם חוקקו לטובת עצמם, כולם ביחד, זקנים וצעירים. הם הפעילו חוק קשה נגד מהגרים זרים.

כדי לקבל מוסג, למרות שאין הוכחות איך אנשי סדום הוציאו לפועל את רשעתם, ניתן לחשוב שהם פעלו כמו האינקוויזיציה הספרדית ודאעש: בעינויים איומים, שמטרתם לשבור את העם ולכפות על אנשיהם, זורים, בתחומי הארץ שבשליטתם, לקיים את חוקיהם.

מה היה החוק

אנשי סדום לא התקבצו כשהמלאכים הגיעו לעירם, אף לא כשלוט הזמין אותם לביתו רחץ את רגליהם והאכילם. הם התקבצו כאשר המלאכים התכוננו להישאר לישון בעיר ודרשו לחקור את האורחים.

שני הזרים הופיעו עם ערב ולוט הבין שהדבר יגרום לצרות, לכן הוא הזמיןם לביתו: "סורו נָא אֶל בֵּית עֲבָדְכֶם וְלִינוּ" (ביאור:בראשית יט ב). הדגש כאן הוא על שהייה בבית במשך הלילה. לפי התנהגותו של לוט והתנהגות אנשי העיר ניתן להבין שרוב אנשי הסביבה ידעו את החוק האוסר לזרים ללון בעיר ונמנעו מלעברו אבל מדי פעם נקלע אדם לעיר ורצה ללון ולוט ידע את הצרות שגרמו אנשי העיר לזר. לוט לבטח לא האמין שהוא ייקלע למצב שבו הוא יאלץ להציע את בנותיו, ואנשי העיר יתקיפו את אורחיו ויעיזו לאיים עליו ועל משפחתו בגלל שהוא מרשה לעצמו להיות שופט ולעבור על החוק.

החוק היה למנוע ממהגרים לבוא לגור בסדום. הם לא רצו מתנחלים.^[1]

אולם אנשי סדום הוציאו לפועל את החוק באלימות ובעתית, מעל ומעבר לנדרש. הם נהנו להתעלל, וזה היה חטאם.^[2]

כידוע, תפקיד המלאכים היה לוודא שאנשי העיר הם חוטאים, ככתוב: "אָרְדָה נָא וְאָרְאַה, הַכְצַעְקָתָה הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ קְלָה; וְאִם לֹא, אֲדַעְרָה" (בראשית יח כא). תוכניתם היתה ללון ברחוב כדי לעבור ככוונה על החוק בפומבי. כאשר הם הגיעו והוזמנו לביתו של לוט הם חששו שהם לא יחשפו לחטאיהם של אנשי העיר, ולכן העדיפו לישון ברחוב כדי להרגיז את אנשי העיר, "וַיֹּאמְרוּ לֹא, כִּי קָרְחֹב נָלִין" (בראשית יט ב). כלומר, זו היתה בחינה לראות מי הם הצידיקים בעיר ואם יש עשר צדיקים, וגם

לראות מה יעשו אנשי העיר לזרים המחפשים מחסה בלילה.

המלאכים חיכו לראות מי מנכבדי העיר היושבים בשער העיר יבאו לעזרתם. לוט בא לעזור, אולם בצורה זו הוא מנע מאחרים לבוא לעזרת המלאכים, כך שלא היה ניתן לבדוק האם יש עשר צדיקים. בנוסף אם לוט ייקח את המלאכים לביתו לפני שאנשי העיר יראו אותם אולי אנשי העיר לא ידעו שהמלאכים נשארו לישון בעיר. לכן המלאכים סירבו במשך זמן רב, וכך התפרסם בעיר: שלוט לקח שני זרים הרוצים לישון ברחוב, לישון בביתו.

לאחר שנוכחו המלאכים שלוט עבר את הבחינה ושהוא צדיק אשר זכאי להצלה, הם הסכימו ללון בביתו ולהמשיך את הבחינה לרשעתם של אנשי העיר כאשר הם לנים אצל לוט במקום ללון ברחוב. כאשר המלאכים ראו שצדיקים נוספים לא באו לעזרתם, הם הרשו ללוט לבחור מי מאנשי העיר, לוט חושב שהם זכאים להנצל, ואמרו לו להודיע להם. לוט ניסה להציל את חתניו ובנותיו הנשואות, נכשל ולא הודיע לאנשים אחרים.

1. חוק מה קיים בהרבה מדינות בעולם, כולל ערים שלו מרשות לחנות בלילה בתחומי העיר בלי אישור, ואיסור לישון בגנים ציבוריים.

2. ראה את התנהגות דאעש והאינקוויזיציה הספרדית.

הטקסט מוגש בכפוף לרישיון Creative Commons ייחוס-שיתוף זהה 3.0; ייתכן שישנם תנאים נוספים. ר' את תנאי השימוש לפרטים.